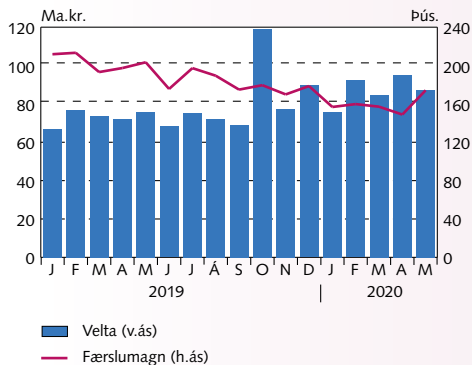
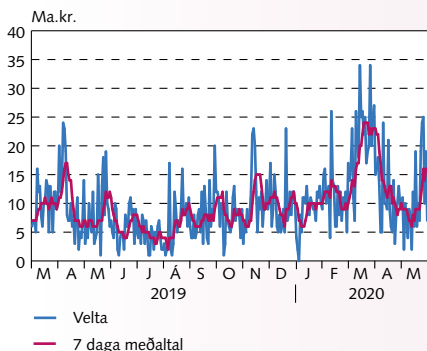

Rammagrein 5

Greiðslumiðlun og COVID-19-farsóttin

Mynd 1
Greiðsluútlæði í millibankakerfinu¹

1. Meðalvelta á dag.
Heimildir: Greiðsluveitan ehf., Seðlabanki Íslands.

Mynd 2
Greiðsluútlæði í verðbréfauppgjörskerfinu¹

1. Dagleg gögn.
Heimildir: Nasdaq Ísland, Seðlabanki Íslands

Kerfislega mikilvægir fjármálainnviðir

Seðlabanki Íslands á og rekur svokallað stórgreiðslukerfi, SG-kerfi, (e. real-time gross settlement, RTGS). Með rekstri slíkra kerfa gegna seðlabankar lykilhlutverki í innlendri greiðslumiðlun en stórgreiðslukerfum ber að tryggja öryggi og efndalok greiðslufyrirmæla í seðlabankafé. Í gegnum félag sitt, Greiðsluveituna, rekur Seðlabanki Íslands ennfremur svokallað jöfnunarkerfi, JK-kerfi, (e. deferred net settlement system).¹ Sameiginlega er vísað til kerfanna sem millibankakerfa en fyrir tilstilli þeirra eiga fjármagnsflutningar sér stað milli fjármálastofnana.² Útibú Nasdaq CSD SE á Íslandi (áður Nasdaq verðbréfamíðstöð hf.) starfrækir verðbréfauppgjörskerfi hér á landi (e. securities settlement system). Fyrir tilstilli verðbréfauppgjörskerfisins færasta rafræn verðbréf daglega milli verðbréfareikninga (VS-reikninga) kaupanda og seljanda samtímis því sem peningagreiðslur flytjast í stórgreiðslukerfinu frá fjármálastofnun kaupanda til fjármálastofnunar seljanda. Millibankakerfin ásamt verðbréfauppgjörskerfinu eru skilgreind sem kerfislega mikilvægir fjármálainnviðir hér á landi og njóta viðurkenningar samkvæmt lögum nr. 90/1999, um öryggi fyrirmæla í greiðslukerfum og verðbréfauppgjörskerfum, en í því felst réttarvernd fyrirmæla sem komin eru til kerfanna.

Greiðsluflæði og rekstur

Á fyrstu fimm mánuðum ársins 2020 fóru tæplega 9,9 b.kr. (9.888 ma.kr.) í gegnum millibankakerfin eða að meðaltali um 87 ma.kr. hvern viðskiptadag. Færslufjöldinn var um 23,9 milljónir á tímabilinu eða um 159 pús. að meðaltali á dag. Á tímabilinu jókst velta í millibankakerfunum um 17% miðað við sama tímabil fyrir ári en færslufjöldi minnkaði um 22%. Á þessu eru líklega nokkrar skýringar, s.s. þær að hluti uppgjörs viðskipta í lok desember 2019 kom fram í tölum á fyrsta viðskiptadegi í janúar 2020, viðskipti með verðbréf jukust verulega í mars sl. auk þess sem meira var um fjárfestingu eða stórkaup á tímabilinu og minna um smásölukaup. Endanlegt uppgjör verðbréfa fer fram í stórgreiðslukerfinu. Heildarfjárhæð uppgjörs úr verðbréfauppgjörskerfinu (VS-kerfinu) nam rúmlega 1,3 b.kr. (1.300 ma.kr.) frá janúar til loka maí 2020 eða um 11 ma.kr. að meðaltali á dag og nam aukning milli ára um 50%. Þess má geta að í miðjum COVID-19-faraldrinum (mars-apríl) jókst veltan milli banka og sparisjóða í stórgreiðslukerfinu um 11% borið saman við árið á undan en lækkaði í jöfnunarkerfinu um 7,5%.

Lausafjárahætta við greiðslumiðlun er almennt ekki mikil í stórgreiðslukerfinu þar sem bankar og sparisjóðir geta seinkað greiðslum og nýtt yfirdráttarheimildir í Seðlabankanum að því gefnu að þeir hafi lagt fram veð sem Seðlabankinn metur hæf. Í farsóttinni var staða lausafjár innan dags (e. intraday liquidity) hjá bönkum og sparisjóðum almennt góð og lítil hætta á að stofnanirnar gætu ekki staðið við greiðsluskuldbindingar sínar. Dreifing greiðslna innan dags var nær óbreytt frá fyrra ári, allar greiðslur náðu inn fyrir lokun stórgreiðslukerfisins og því var aldrei þörf á að framlengja opnunartíma.

Rekstur millibankakerfanna og verðbréfauppgjörskerfisins gekk vel meðan á farsóttinni stóð. Um miðjan mars var viðbragðsáætlun Seðlabanka Íslands virkjuð og ýmsum sem að rekstri millibankakerfanna koma gert að vinna heima. Vinnurýmum í Seðlabankanum var auk þess skipt upp en ákveðinn hluti starfsmanna bankans sem

1. Stórgreiðslukerfið miðlar greiðslum á milli fjármálastofnana í íslenskum krónum sem eru yfir stórgreiðslumörkum (10 m.kr.) en jöfnunarkerfið fjárhæðum þar sem einstök greiðslufyrirmæli eru undir 10 m.kr. (nettun til endanlegs uppgjörs í stórgreiðslukerfinu).
2. Fjármagnsflutningar innan sömu fjármálastofnunar, t.d. milli aðila sem eiga í viðskiptum við sama banka, eiga sér ekki stað með aðkomu millibankakerfa. Þá er stuðst við innri kerfi viðkomandi fjármálastofnunar. Þátttakendur í millibankakerfunum eru m.a. kerfislega mikilvægu bankarnir, Arion banki, Íslandsbanki og Landsbankinn.

starfar við bakvinnslu stóð vaktina svo að unnt væri að framkvæma fjárhagslegar færslur. Reiknistofa bankanna (RB) hýsir millibanka-kerfin en þar var m.a. unnið á tveimur aðskildum vöktum auk þess sem fjöldi starfsfólks vann heiman frá sér. Í lok mars ákvað Nasdaq verðbréfamíðstöð að loka skrifstofu sinni tímabundið vegna faraldursins. Allir starfsmenn verðbréfamíðstöðvarinnar unnu að heiman á meðan faraldurinn stóð sem hæst og starfsemi verðbréfamíðstöðvarinnar var með eðlilegum hætti.

Rafræn smágreiðslumiðlun og reiðufé

Rafræn smágreiðslumiðlun felst í notkun útgefina rafrænna greiðslumiðla sem almenningur notar við kaup á vöru og þjónustu. Hér á landi eru greiðslukort, þ.e. debet- og kreditkort, algengustu rafrænu greiðslumiðlarnir.

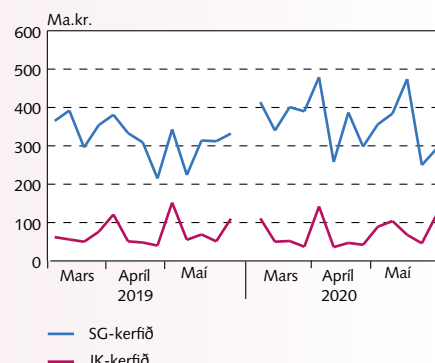
Heildarvelta innlendra greiðslukorta á fyrstu fjórum mánuðum ársins 2020 var um 293 ma.kr. og færslumagnið tæplega 48 milljónir færslna. Velta og færslumagn innlendra greiðslukorta dróst saman í faraldrinum borið saman við sama tíma fyrir ári en jókst nokkuð fyrir páskana í byrjun apríl. Eðlilega dró verulega úr notkun erlendra greiðslukorta vegna farsóttarinnar.

Til að sporna gegn útbreiðslu farsóttarinnar var almenningur hvattur til að nota snertilausar greiðslur til að greiða fyrir vörur og þjónustu. Snertilausar greiðslur eru einkum framkvæmdar með tvennum hætti: Annars vegar með snertilausum greiðslukortum, þar sem greiðslukort eru lögð upp að posa og greiðslan fer fram án sérstakrar auðkenningar, hins vegar með notkun ýmissa snertilausra smáforrita (greiðsluappa) sem almennt byggjast á tengingum við greiðslukort notenda. Í mars sl. beindi Evrópska bankaeftirlitsstofnunin (EBA) því til evrópskra greiðsluþjónustuveitenda að heimila hækkun hámarksfjárhæðar greiðslna með snertilausum greiðslukortum án sérstakrar auðkenningar. Hér á landi var brugðist við þessu og heimiluð hækkun úr kr. 5.000 í kr. 7.500 í byrjun apríl.³ Kallaði þetta á breytingar á hugbúnaði í posum en matvöruverslanir og apótek voru þar í forgangi. Á meðan á faraldrinum stóð var hvatt til notkunar snertilausra smáforrita (greiðsluappa) í farsímum fremur en snertilausra greiðslukorta. Stafaði það m.a. af því að með notkun farsíma á sér stað svokölluð sterk auðkenning sem gerir kleift að greiða án framangreindra takmarkana, þó þannig að ekki er hægt að fara upp fyrir þau fjárhæðarmörk sem hámarksheimildir viðeigandi greiðslukorta leyfa og viðkomandi smáforrit er tengt við. Notkun snertilausra smáforrita í farsímum hins vegar gæti haft í för með sér aukna áhættu frá sjónarhóli greiðslumiðlunar þar sem greiðslur með greiðsluöppum geta eingöngu farið í gegnum alþjóðleg færsluvísunarkerfi.⁴

Þegar COVID-19-faraldurinn stóð sem hæst hélt fjármálaeftirlit Seðlabankans skrá yfir fjölda smitaðra starfsmanna hjá helstu eftirlitsskyldu aðilum og lykilmörgum auk fjölda starfsmanna í sóttkví. Var það gert svo unnt væri að meta hvort álag vegna manneklu kynni að myndast sem eðlilega hefði getað haft neikvæð áhrif kæmu upp hnökrar í greiðslumiðlun. Nú þegar farsóttin hefur gefið eftir og starfsfólk á ný snúið til starfsstöðva sinna er mikilvægt að viðhalda sóttvörnum eins og kostur er.

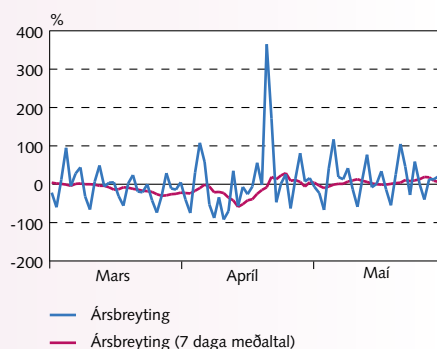
Í lok maímánaðar 2020 var reiðufé í umferð utan Seðlabanka Íslands og viðskiptabankanna um 67,5 ma.kr. og hafði aukist á árinu um 0,8 ma.kr. Í hefðbundnu ári er árstíðarsveiflan þannig að reiðufé

Mynd 3
Greiðsluútlæði í COVID-19-faraldrinum¹

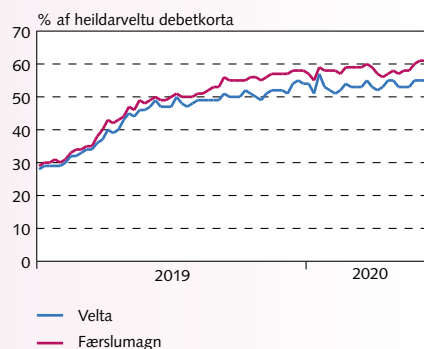
1. Vikuveita, 2. mars-30. maí 2019 og 2020
Heimildir: Reiknistofa bankanna, Seðlabanki Íslands.

Mynd 4
Velta innlendra greiðslukorta¹

1. Dagleg gögn.
Heimild: Seðlabanki Íslands.

Mynd 5
Hlutfall debetkortafærslna sem fara í gegnum alþj. færsluvísunarkerfi

Heimild: Reiknistofa bankanna.

3 Með breytingunni hækkaði einnig hámarkið á uppsafnaðar snertilausar greiðslur, þ.e. þar til að slá þurfi inn PIN-númer, úr kr. 10.500 í kr. 15.000.

4 Sjá frekari umfjöllun þessu tengda í séríti Seðlabanka Íslands, nr. 13 frá 2018, um smágreiðslumiðlun frá sjónarhóli viðbúnaðar og fjármálastöðugleika.

minnkar um 1 til 2 ma.kr. fyrstu fimm mánuði ársins. Aukning úti-standandi reiðufjár kemur því nokkuð á óvart, m.a. í ljósi minni umsvifa í hagkerfinu þegar farsóttin stóð sem hæst ásamt fréttum af minni reiðufjárnotkun. Fróðlegt verður að kanna langtímaáhrif faraldursins á notkun reiðufjár í staðgreiðsluviðskiptum.